

VŠEH RD

LIST ČESKOSLOVENSKÝCH PRÁVNÍKŮ

Konkordát pruský.

Dr. Ludevít Knappek (Bratislava).

I.

Literatura: Prof. Dr. V. Bušek: Učebnice dějin práva církevního, Bratislava, 1929, str. 156 sl. Ten istý: Poválečné konkordáty, (V Šb. Extensie Univ. Komenského), R. 1926. Ten istý: Modus vivendi (Čl. v Bratislave, R. 1928, č. 2). Ten istý: Konkordát litevský ze dne 10. XII. 1927. (Čl. v »Bratislavě«, R. 1928, č. 1). K. Henner: Základy práva kanonického, R. 1922. Str. 422 sl. Hobza: Poměr mezi státem a církví, R. 1925. Str. 115 sl. Dr. Max Bierbaum: Das Konkordat in Kultur, Politik und Recht; Freiburg i. B. 1928. Foerster: Konkordate (Čl. v Religion in Geschichte und Gegenwart III. S. 1686), Hergenröther: Concordate (Čl. vo Wetzer-Weltes Kirchenlexikon III. S. 816 sl.). Böckenhoff—Koeniger: Katholische Kirche und moderner Staat, Köln, 1920, S. 100 sl. C. Mirbt: Konkordate und Cirkumskriptionsbullen (Čl. v Realencyklopädie für protest. Theologie und Kirche; Hauck III. vyd. X. S. 705 sl.). Ten istý: Das Konkordatsproblem der Gegenwart, Berlin, 1927. Dr. Lange—Ronneberg: Die Konkordate, ihre Geschichte, ihre Rechtsnatur und ihr Abschluss nach der Reichsverfassung vom 11. August 1919. Paderborn, 1929. J. B. Saegmüller: Lehrbuch des Kath. Kirchenrechts IV. vyd. 1925. Str. 57 sl. U. Stutz: Kirchenrecht, str. 397 (V Holzendorff—Kohler: Encyklopädie der Rechtswissenschaft. 7 Aufl. 1914. Bd. V.) Ten istý: Der neueste Stand des deutschen Bischofswahlrechts (v Kirchenrechtliche Abhandlungen Heft 58). Stuttgart, 1909.

Po trojročnom tajne vedenom vyjednávaní došlo dňa 17. VI. 1929 k podpísaniu smluvy medzi Svätou Stolicou a štátom pruským, ktorá upravuje právne postavenie katolíckej cirkvi v Prusku. Ratifikačné listiny boli, po nápadne rýchlo schválení dohody zemským snemom, vymenené dňa 13. VIII. 1929. Dňom ratifikácie sa stáva úmluva záväznou. Jej autentický text — nemecký a italský — nachádzame v oficiálnej zbierke zákonov štátu pruského: Preussische Gesetzsammlung Uo. 22. 1929 S. 151 sl. a v Acta Apostolicae Sedis Num. XI. z 13. VIII. 1929.

Výhody plynúce pre katolíckú cirkev a záväzky štátu sú tak ďalekosiahle, že bez znalosti predpokladov uzavretia tejto smluvy by sme sotva pochopili ako vôbec mohla byť v protestantskom Prusku presadená. Preto pred rozborom jej obsa-

hu bude treba poukázať na dejinný súvis s vývojom cirkevne-právnych pomerov v XIX. stor. Musíme si všimnúť aspoň hlavne fáze bojov vedených o ríšsky resp. pruský konkordát, aby sme poznali ako súviselo toto zápolenie s paralelnými snahami v iných zemiach, až konečne došlo pre katolícku cirkev úspešného ukončenia v prítomnej dohode.

Francúzsky konkordát z r. 1801 vyvolaný snahou po odčinení škodlivých následkov veľkej revolúcie francúzskej, bol svojím obsahom a motivami uzavretia v mnohom ohľade smerodajný aj pre konkordátne snaženie v Nemecku. Zásady revolúcie o sekularizácii cirkevného majetku preniesly sa aj do Nemecka. Mier Lunevilleský uzavretý po nemecko-francúzskej vojne (9. II. 1801), spočíval na zásade, že všetku škodu, ktorá jednotlivým zemepánom vznikla odstúpením ľavého boku Rýna Francii, má niesť ríša. Ríšsky výbor, poverený otázkou odškodnenia, sa usniesol na svojom zasadnutí zo dňa 25. II. 1803, že odškodné sa má hradiť z cirkevného majetku, ktorý sa tým cieľom bude sekularizovať. Popri tomto hmotnom poškodení cirkve došlo aj k početným zásahom do cirkevnej jurisdikcie. Slovom celkové postavenie cirkve bolo neutešené a jej správna organizácia bola tiež rozháraná. Kuria činila mnohé pokusy o novú úpravu cirkevných pomerov Nemecka. Zpočiatku usiloval Pius VII. o konkordát ríšsky. Doba však nebola pre jeho plány vhodná. Rozhodujúce události — ako mier Bratislavský 26. XII. 1805, a utvorenie Rýnskeho Bundu v júli 1806 — ktoré sa práve odohrávaly, boly dovršené zánikom cisárstva nemeckého (6. VIII. 1806). Tým padol plán konkordátu ríšskeho, preto nadviazal papež vyjednávanie s jednotlivými štátmi o reorganizáciu katolíckej cirkve pomocou partikulárnych smluv, konkordátov zemských. Po dlhom jednaní došlo k viacerým dohodám vo forme konkordátov, alebo im podobných úmluv. V ich čele stojí konkordát bavorský z r. 1817 s pripojenou cirkumskripčnou bullou: *Dei ac Domini nostri*. So strany pruskej sa sice tiež uznávala potreba dohody, ale verejná mienka sa stavala proti úzkym sväzkom s Kúriou, ktoré konkordáty so sebou prinášaly.

Viacročné vyjednávanie viedly konečne k novej úprave cirkevných pomerov v Prusku, avšak nie vo forme pôvodne zamýšľaného konkordátu. Došlo iba k bezformálnej dohode medzi zástupcami štátu pruského a Apoštolskej Stolice, ktorej obsah bol pápežom dňa 16. VII. 1821 publikovaný v cirkumskripčnej bule: *De salute animarum*. Právne záväzným štatutom katolíckej cirkve v Prusku sa však stal obsah tejto buly iba na základe kráľovského nariadenia z 23. VIII. 1821 a s výslovnou výhradou štátnej výsosti. Štátne bola publikovaná v úradnej zbierke zákonov: *Preussische Gesetzsammlung Jahrg. 1821, Nr. 12, S. 114—152*. Upravovala rozdelenie a ohraničenie diecézi; sriadenie kapitul, kňazských seminárov a iných útavov diecézných; obsadzovanie biskupstiev a kapitul; konečne dotácie a materiálne vybavenie diecézi. Spôsob volby bol upravený vo zvláštnom páp. breve: *Quod de fidelium* tiež z 16. VII. 1821. Na hlav-

nejšie rozdiely s terajšou dohodou poukážeme nižšie pri rozbere jej obsahu. Ako všeobecnú charakteristiku však už predom vyzdvihujeme historický fakt, že pri vyjednávaniach pred 100 rokmi bola so strany štátnej cieľavedome zamietnutá, kúriou požadovaná forma konkordátna a že vtedy bol daný jasný výraz výsostnému právu štátnemu, keď miesto uznania koordinácie cirkevnej — čo nutne vyplýva z konkordátu — kráľovským nariadením boli sankcionované predpisy pre katolícku cirkev v Prusku. Tam sa ukázala štátna moc ešte dostatočne silnou. Duch osvieteného absolutizmu a štátne cirkevného teritorializmu ju ešte natoľko presakoval, že zrieknutie sa štátnej svrchovanosti vo veciach verejnej správy cirkví sa javilo priamo nemožnosťou.

Čo však umožnilo presadenie kuriálnych požiadavkov v terajšom Prusku? Všeobecné zlepšenie mocenského postavenia Apoštolskej Stolice pripravované centralizáciou a spiritualizáciou cirkve je zaiste silným činiteľom v rade príčin, ktoré položenú otázku vysvetľujú. Veď modernizovanými prostriedkami bojujúca a o heslo demokracie sa opierajúca cirkev zaznamenáva aj v iných štátoch početné úspechy. Katolícky aktivizmus resp. politický katolicizmus mal však menovite v poválečnom Nemecku bohaté možnosti uplatnenia sa. V tradíciách, ktoré sa obzvlášť od druhej polovice XIX. stor. vyvíjali v znamení bojov proti štátnemu cirkevníctvu a za úplné oslobodenie cirkve, malo i snaženie o konkordát dobrú oporu. Vplyvné katolícke centrum sa stalo mocným faktorom vládnyim i zákonodárnym. Mladé demokratické sriadenie bolo dobrou pôdou pre zkušeneho a vypočítavého obrábateľa. Prevratom r. 1918 nastavšia zmena štátnej formy a hlavne tvorenie novej ústavy zavdalo podnet k revízii pomeru štátu k cirkvám. Silné hnutie za prevedenie úplnej odluky skončilo však kompromisom resp. súbežným uzákonením zásad vyplývajúcich z princípu odluky popri ustanoveniach, ktoré berú zreteľ na dávnodobé zakorenenie kresťanských cirkví. Kým zavedenie republiky v zásade ešte nemenilo právne postavenie katolíckej cirkvi v štáte, zatiaľ ríšska ústava z 11. VIII. 1919 znamená jeho podstatné zlepšenie jak po stránke právnej, tak aj vzhľadom na nové možnosti uplatňovania jej zásad a požiadavkov vo verejnom živote. Zbývalo už len výhodne vyplniť rámcové ustanovenia ústavy, k čomu sa najlepšie hodil konkordát. Kuria skutočne aj vyvinula v tomto smere nadľudské úsilie. Jasne a určite formulovaný program ako aj diplomatická zručnosť a prezieravosť jej zástupcu nuncia Pacelliho boli jej prednosťou, vplyvné katolícke Centrum však oporou. Druhý kontrahent — štát, mal naproti tomu ďaleko nevýhodnejšie postavenie. Výmarskou ústavou zrieknul sa takmer všetkých mocenských prostriedkov, ktoré vŕči cirkvi mal a svoj nábožensko-politický program neformuloval bez vnútorných rozporov. Korunou všetkých týchto okolností bol parlamentárny systém, prakticky znamenajúci vládu politických strán, medzi ktorými si čulé Centrum vždy

vedelo zabezpečiť silný, nie-li rozhodujúci vplyv. Vezneme-li ešte v úvahu, že potreba novej úpravy pomerov katolickej cirkve bola všeobecne uznávaná, keďže predpisy dané pred sto rokmi boli už zastaralé, alebo pochybné, že mnohé kraje zaznamenali veľmi silný prírastok katolíckého obyvateľstva a že i Versaillským mierom dané zmeny hraníc volaly po novom ohraničení diecezí, stane sa uzavretá dohoda iba konečným článkom v reťazci dejinného vývoja pomeru cirkve a štátu v Prusku.

II.

Pramene a literatúra: Acta Apostolicae Sedis, R. XXI. No XI. zvlášť čís. z 13. VIII. 1929. Preussische Gesetzsammlung, R. 1929, No. 22. S. 151 sl. Drucksache No. 26 des Preussischen Staatsrates Spalte 2 Jg. 1929: Begründung zu dem Entwurf eines Gesetzes zu dem Vertrag mit dem Heiligen Stuhl. Stenographische Berichte des Reichstags über die 76 Sitzung, den 17. Juni 1925. S. 2367 sl. S. Boelitz: Die Annahme des Konkordats im Preuss. Landtag (Čl. v Deutsche Stimmen No. 15. z 5. Aug. 1929). Dr. A. Finger: Zum Gesetz betr. Vertrag des Freistaates Preussen mit dem Heiligen Stuhl (Konkordat) (Čl. v Juristische Wochenschrift Jg. 58. Heft 49—50). R. Leiber S. J. Das Preussische Konkordat (Čl. v Stimmen der Zeit Jg. 60. Heft 1. Str. 17 sl.). C. Mirbt: Der Vertrag zwischen dem Freistaat Preussen und dem Heiligen Stuhl (Čl. v »Das Evangelische Deutschland«, No. 25, z 23. VI. 1929). Dr. L. Zscharnack: Das Preussen—Konkordat. Berlin 1929. Streit: Atlas Hierarchicus, 1929. Kirchliches Gesetz und Verordnungsblatt, No. 7. 1929 obsahuje úradné podanie stanoviska predstavenstva protest. cirkvi. Mercati: Raccolta dei Concordati; Roma 1919. Srov. tiež literatúru udanú po I.

Na výslovné prianie pruskej vlády neoznačuje úradný text dohodu medzi štátom Pruským a Svätou Stolicou za konkordát. Názov Förmlicher Vertrag, solenne conventionne, bol zvolený s ohľadom na odpor širokej verejnosti proti konkordátu, preto na prvý pohľad prekvapuje, že oficiálny orgán Kurie — Acta Apostolicae Sedis — donáša tuto dohodu pod vedúcim titulom: Inter Sanctam Sedem et Borussiae Rempublicam Solemnis conventio seu concordatum. Čo viedlo vždy opatrnú Kuriu k tomuto kroku, ktorý sice nie je priamym porušením smluvy, ale predsa križuje intencie pruskej vlády a mohol vyvolať jej protest? Či tá okolnosť, že toho času už bola celá dohoda parlamentom schválená a ratifikovaná? Isté je, že táto »redakčná úprava« odporu nevyvolala, ba ani pozornosti nevzbudila. Verejná mienka i príslušné vedecké kruhy boli už bojom dohodu predchádzajúcim pripravené na to »najhoršie« — na konkordát. Toto uznanie sa už vžilo a i teraz sa ho všeobecne užíva. V ďalšom aj my budeme užívať názvu konkordát. Rozbor obsahu a vyličenie jeho právnej povahy ukáže či správne. Pre výklad textu je rovnako platné znenie italské ako nemecké. (Čl. 14.)

Prvý článok konkordátu pruského zaručuje zákonnú ochranu výkonu katolíckého náboženstva, ovšem v rámci práv a

slobôd, ktoré čl. 135—141 ríšskej ústavy zabezpečujú jednotlivcom i náboženským spoločnostiam. V srovnaní s bavorským konkordátom z r. 1924 je ostrie tohto článku silne otupené. Tu už nenachádzame tamojšieho práva cirkve: »vydávať v rámci jej príslušnosti zákony a nariadenia, ktoré jej prívržencov viažu«, ani záväzku štátu, že »výkon týchto práv nebude zamedzovať ani sťažovať«. Z katolickej strany boli činené pokusy o extenzívny výklad čl. 1 v tom smysle, že aj ochrana katolíckeho presvedčenia v školách z neho vyplýva. Tento náklad bol však ešte v zárodku z autentického prameňa vyvrátený.

Čl. 2. znamená podstatnú prestavbu správnej organizácie katolickej cirkve v Prusku. Novo sa sriadiuje biskupstvo Aachenské a Berlinské, ako aj praelatura nullius Schneidemühl. Všetky pruské biskupstvá budú sorskupené do troch arcidiecez, kým doteraz jestvovala iba jedna provincia pruská, ktoré sorskupovala biskupstvá: Münster, Paderborn, Trier a Kolin, ako arcidiecezu. Ostatné čiastky patrily buď pod nepruských metropolitov, alebo boli eximované. Podľa novej úpravy patria do cirkevnej provincie Kolinskej biskupstva: Trier, Aachen, Limburg, Münster a Osnabrück. Z týchto patrila dieceza Limburg doteraz do provincie Freiburgskej a Osnabrúckské biskupstvo bolo podriadené priamo Apoštolskej Stolicy. Druhým metropolitným sídlom sa stáva Paderhorn. Do jeho obvodu patria: biskupstvo Hildesheim, odlúčené od cirk. provincie Freiburg a biskupstvo Fulda, doteraz eximované. Tretia cirkevná provincia zaberá Východné Prusko a má svoje sídlo vo Vratislave. Rozpadá sa na arcidiecezu Vratislavskú, nové biskupstvo Berlin, predtým eximované biskupstvo Ermland a prelaturu nullius Schneidemühl.

Vzhľadom na to, že ani nová cirkumskripcia neodstrániť ťažko spravovateľné obrovské dieceze, pamätá konkordát na výpomocných, svätiacich biskupov. Predbežne dostanú svätiaceho biskupa obvody: Kolin, Vratislav, Paderborn, Trier, Münster a Aachen; podľa potreby však môže byť ich počet zväčšený. Súhlas vlády je k tomu potrebný len keď má svätiaci biskup sídlit mimo sídla svojho diecezneho biskupa. Povážlivé pre štát je, že sa Kurii ponecháva úplne voľná ruka vysielania svätiacich biskupov, ktorých institucia bola už nie raz v dejinách prvým krokom k sriadeniu nových biskupstiev.

Neskoršie zmeny v ohraničení diecez, sriadenie nových biskupstiev, alebo cirkevných provincií, ktoré sa v budúcnosti ukážu potrebnými, môžu sa previesť iba na základe obapolnej dohody. Silnou trhlinou do tejto štátnej výhrady je však tá okolnosť, že sa tejto formy nevyžaduje pri zmenách, ktoré sa činia »v záujme miestnej správy duší«.

Prekvapuje, že pri takejto podstatnej reorganizácii cirkevných obvodov pruských, ktorá nota bene zrejme sleduje cieľ stotožnenia hraníc cirkevných so štátnymi, nie sú upravené tomu primerané aj dieceze hraničiace s ČSR., kým tie čiastky arcidieceze Hnezdenko-Poznanskej a biskupstva Pelplinského

(Kulm), ktoré presahovali na územie Nemecka, boli už r. 1923 vyňaté zo správy polskej a podriadené apošt. administrátorovi sídlacemu v Prusku. Toto odlúčenie bolo aj konkordátom potvrdené. Je pochopiteľné, že arcibiskup v Bratislavský ako aj pruská vláda tu má eminentný záujem na zachovaní statu quo ante kým nie sú upravené otázky majetkoprávne, ktoré tu hrajú rozhodujúcu rolu. Ako však chce potom Apoštolská Stolica previesť náš Modus vivendi, ktorý predsa v čl. 1 hovorí, že »žiadna časť Československej republiky nebude podriadená ordinári, jehož sídlo je za hranicami československého štátu a že rovněž žiadna československá dieceze nebude presahovať štátnych hraníc?« Či od prevedenia tejto stati predbežne pod vplyvom protestu Nemecka upustila? Veď je známe, že toto ustanovenie Modu vivendi vyvolalo jednak silný odpor so strany interesovaných cirkevných kruhov, jednak protest nemeckej vlády v Ríme proti »jednostrannému meneniu dvojstrannej dohody z r. 1821«. Vtedajšia cirkumskripcia diecez totiž tiež sledovala cieľ stotožnenia hraníc cirkevných so štátnymi, ničmenej ponechal vtedajší pápež Pius VII. — na základe súhlasného priania Wilhelma III. a Františka I. — dieceze na pohraničí nemecko-rakúskom vzájomne presahovať na územie susedného štátu.

Naša vláda sa však nebude a nemôže stavať za niekdajšiu dohodu vtedy spriatelených monarchov. Z našej strany bude treba všemožne nástožiť na prevedenie našej dohody s Rímom. Možnosti tu ešte sú: samým uzavretím konkordátu pruského ešte nieje uskutočnené kanonické sriadenie nových pruských diecez. Toto má byť prevedené ešte len zvláštnou bulou Apoštolskej Stolicy. Ani konkordát ostatne nevyklučuje v budúcnosti potrebné zmeny diecezných hraníc, ba ich v čl. 2. odst. 9. takrečeno predvída keď takéto zmeny vyhradzuje neskoršej dohode, ktorá sa dokonca ani nevyžaduje pri zmenách predsavzatých iba v záujme miestnej správy duší. Leš posterior derogat priori. Pre našu republiku zakladá čl. 1. Modu vivendi právny nárok, ktorému nemôže konkurovať dohoda z 1821.

Dalekosiahle dôsledky môže mať ustanovenie čl. 3., že cirkevné úrady môžu byť voľne sriadované a menené keď sa pri tom nečinia nároky na štátne prostriedky.

Čl. 4. a odst. 1. záverečného protokolu obsahuje ustanovenia rázu finančného. Ročná dotácia pre dieceze a diecezné ústavy sa ustáľuje na 2,800.000 RM., t. j. dvojnásobok doterajšieho obnosu, čím sa prispôsobuje výška dotácií poklesu vnútornej hodnoty peňažnej a výške podobných osobných a vecných plátov štátnych. Podľa záverečného protokolu má byť táto dotácia aj v budúcnosti prispôsobovaná zmenám podobných štátnych plátov. Na rozdiel od konkordátu bavorského a proti prianiam Kurie neprijala dohoda pruská požiadavok reálnej dotácie a zákonnej úprave vyhradila otázku o veľa vyššej farnej kongruy, ktorá teraz činí asi 23 mil. RM. ročne.

Čl. 5. zaručuje vlastnícké a iné majetkové práva verejnoprávných korporácií, ústavov a nadácií katolickej cirkve v med-

ziach ríšskej ústavy a prenecháva aj naďalej cirkvi všetky štátne budovy a pozemky, ktoré slúžia cirkevným účelom.

Ťažiskom celej dohody sú ustanovenia najmä o obsadzovaní cirkevných úradov. Sú to články VI.—XII., ako aj odst. 2. záverečného protokolu. Významné práva, ktoré štátu pri biskupských voľbách a pri obsadzovaní kanonikátov na základe cirkumskripčných bul XIX. st. ešte náležaly, dochádzajú teraz podstatného shoršenia. Podľa doterajších partikulárnych predpisov musela sa kapitula katedrálna pred voľbou presvedčiť, či vláda nemá námietok; pô voľbe nasledovalo potvrdenie kurie. Konkordátom je jak volebné právo kapituly, tak aj spolupôsobenie štátu obmedzené na minimum; ničmenej zásadu Codexu I. C. (can. 329 § 1), že pápežovi prislúcha slobodné menovanie biskupov, predsa nemohla kuria tak integrálne presadiť ako napr. v konkordáte bavorskom. alebo aj v našom *Modu vivendi*. Uprázdnilo sa daktoré biskupstvo, posielajú okrem príslušnej kapituly katedrálnej všetci biskupi a arcibiskupi pruskí kandidačné listiny do Ríma. Apoštolská Stolica potom s ohľadom na tieto, avšak nie nutne z nich, zostaví teno kandidátov, z ktorých príslušná kapitula zvolí biskupa resp. arcibiskupa. Štátne právo spolupôsobenia sa tu stáva takmer illusorným, nakoľko sa obmedzuje na podávanie námietok rázu politického a to ešte až po zvolení jedného z troch pápežom označených kandidátov. (Čl. 6.) Pred menovaním *praelata nullius* (Schneidmühl) a koadjutorov *cum iure successionis* dopýta sa kuria sama u vlády či neuplatňuje námietky rázu politického. (Čl. 7.) Bližšie určenie pojmu námietok rázu politického v konkordáte pruskom nenachádzame; podobne sa nič nehovorí ani o prísahe vernosti novonastupujúcich ordinárov vôči štátu!

Žiadneho vplyvu si nevyhradzuje štát na menovanie biskupských *auriliárov*, *svätiacich biskupov*, *generálnych vikárov*, *apoštolských administrátorov* a *koadjutorov biskupstva sine iure successionis*, hoci aj na týchto má — vzhľadom na ich rozsiahlu právomoc — eminentný záujem. Menovanie *auxiliára*, *svätiaceho biskupa* a *generálneho vikára* má byť v smysle 3. odst. 9. čl. iba v náležitej forme štátnej správe oznámené. Podobne má byť biskupom oznámené štátnej správe trvalé obsadenie farného úradu. Štát však nemá práva podávania námietok proti obsadeniu!

Úplne zaniká aj doterajšie právo štátu na menovanie *probošta kapituly* a *polovice kanovníkov*. Podľa čl. 8. obsadzujú *dignity* v kapitule (probošt, dekan) Apoštolská Stolica na základe požiadania kapituly resp. biskupa. Právo obsadzovania kanonikátov a vikariátov kapitulných prislúcha biskupovi. Príslušná cirkevná vrchnosť má iba, dvomi dňami pred zamýšľaným obsadením daktorého kanonikátu, štátnym orgánom oznámiť *personalia* dotyčného duchovného.

Na duchovných, ktorí sú len prechodne a výpomocne zamestnaní pri správe duší, nekladie štát zvláštnych požiadavkov. Taktiež pri výbere, umiestňovaní a vzdelaní duchovných, na

ktorých štát dotáciou neprispieva, má cirkevná vrchnosť voľnú ruku! Len duchovní, ktorí požívajú štátnych príspevkov a sú trvale zamestnaní v správe duší, musia byť nemeckými štátnymi občanmi, mať svedoctvo dospelosti oprávňujúce k vstupu na nemeckú št. vysokú školu a skončiť aspoň trojročné filozoficko-theologické študium na nemeckej univerzite, v biskupskom seminári, alebo na pápežskej vysokej škole v Ríme. Od týchto náležitostí však môže byť, v jednotlivých prípadoch, podľa dohody cirkevnej a štátnej správy, upustené. (Čl. 9. a 10.) Skrýva-li už neobmedzené pripustenie theologického štúdia v Ríme isté nebezpečie prílivu duchovných odchovaných v cudzom prostredí a v nenárodnom duchu, je eventuelné upustenie od uvedených troch základných požiadavkov ešte povážlivejšie, lebo pri väčšej povolnosti štátu by mohlo dôjsť k úplnému obchádzaniu aj tých minimálnych požiadavkov, na ktorých štát sotrvá v záujme bezpečnosti štátnej a cieľom zistenia kultúrnej úrovne duchovných.

Veľký význam má čl. 12. a k nemu sa pojiaca čiast' záverečného protokolu, lebo obsahuje ustanovenia, ktoré sa týkajú vysokých škôl určených pre výchovu kleru. Takými to sú katolícké theologické fakulty na univerzite vo Vratislave, Bonne Münsteru ako aj na akademii v Braunsbergu. Podobne ako v bavorskom konkordáte, i tu sa zabezpečuje biskupovi silný vplyv na obsadzovanie theologických professor a dozor na výkon ich učiteľskej činnosti v tej miere, že tým trpí sloboda učenia univerzitným profesorom prislúchajúca. Podľa záverečného protokolu nemôže byť habilitovaný, alebo profesorom menovaný uchádzač, proti ktorého učeniu, alebo spôsobu života biskup vzniesol námietky. Na základe tohoto ustanovenia sa dostáva v určitých prípadoch habilitácia i menovanie na štátnych vysokých školách pod cirkevný dozor! Ešte ďalekosiahlejšie je ustanovenie, že minister je povinný na základe púheho udania biskupového previnivšieho sa profesora odstrániť a nahradiť iným, bez toho, žeby sa obvinenému dala možnosť obhajoby.

Biskupské semináre v Paderborne, Trieru, Fulde, Limburgu, Hildesheimu a Osnabrücku zostávajú sice aj naďalej cirkevnými učilišťami, ale predsa majú (podľa čl. 12. odst. 2.) odpovedať úrovňou vysokým školám theologickým a duchovní pôsobiaci, ako učiteľia v týchto seminároch majú mať vedeckú kvalifikáciu univerzitných profesorov.

Tak búrlive a mnohokrát prejednávaná čiast' konkordátu bavorského, ktorá sa týka otázky školskej, nebola pojatá do tejto dohody. Iba tým bolo umožnené — napriek silnému odporu pokrokovej verejnosti a proti varovnému i zamietavému hlasu oficiálneho predstavenstva protestantských cirkví — presadenie vládou uzavretej smluvy v pruskom Landtagu.

Ustanovením o smiernom riešení prípadných nedorozumení vzniklých pri výklade textu smluvy (čl. 13.) a záverovým určením počiatku doby platnosti končí, v celku krátko text kon-

kordátu. Výpovednej klauzule, omedzujúcej platnosť na určitú dobu, na rozdiel od iných poválečných konkordátov, tu nena-
chádzame.

III.

Literatura: G. Anschütz: Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919, 3. a 4. vyd. Berlin 1926. Bruno Beyer: Die rechtliche Natur der Konkordate. Marburg 1907. A. Finger: Das Staatsrecht des Deutschen Reiches der Verfassung vom 11. August 1919. Stuttgart 1923. Friedrich Giese: Die Reichsverfassung vom 11. August 1919, 6. Aufl. Berlin 1925. Ten istý: Konkordate (čl. v Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie. I. S. 670 sl.). J. Hatschek: Deutsches und preussisches Staatsrecht, d. I.—II. Berlin 1922—23. Ten istý: Völkerrecht als System rechtlich bedeutender Staatsakte. Leipzig—Erlangen 1923. Joh. Heckel: Verträge des Reichs und der Länder mit auswärtigen Staaten nach der Reichsverfassung (čl. v Archiv des öffentl. Rechts. N. F. Bd. VII. Heft 2. S. 209 sl.). R. Piloty: Konkordat und Protesbantenverträge im Lichte der Kritik. (V Das bayerische Konkordat und die Schule. Str. 47 sl.). Sarwey: Über die rechtliche Natur der Konkordate (v Zeitschrift für Kirchenrecht, Bd. II. S. 437 sl. a Bd. III. S. 267 sl.). R. Sohm: Die rechtliche Natur der Konkordate (Čl. v Zeitschrift für Kirchenrecht Bd. XI. Str. 157 sl.). Srov. tiež vyššie udanú literaturu.

Právnikovi sa tu nutne nadhodí otázka: bola táto dohoda ústavným spôsobom uzavretá a sú ustanovenia tejto smluvy záväzné ako platné štátne zákony? Oboje predpokladá splnenie a) istých formálnych náležitostí, potrebných k platnému vzniku zákona a b) materiálnej shody formálne správne vzniklého zákona s nadriadenými normami, t. j. s ríšskou a zemskou ústavou. Poniímame-li konkordát ako smluvu — pominúc prevzatým spornú otázku či sú konkordáty medzinárodnými či kvasimedzinárodnými smluvami — uzavretú medzi pápežom, ako hlavou cirkve katolickej na jednej strane a štátom, reprezentovaným k tomu príslušným orgánom, na druhej strane: musíme predovšetkým získať, či bol štát Pruský aktívne legitimovaný k uzavretiu konkordátu. Táto otázka nie je priamo riešená ani v ríšskej, ani v zemskej ústave, preto je tiež o ňu spor. Ničmenej možno vziať za smerodajnú mienku prevážnej čiastky štátnej právnej literatury nemeckej, ktorá zemiám príslušnosť k uzavretiu konkordátov priznáva s odôvodnením, že smluvy s Apoštolskou Stolicou nie sú smluvami so zahraničnými štátmi. Zásady základných práv náboženských spoločností v štáte síce určuje v smysle čl. 10. odst. 1. ríš. ústavy ríšske zákonodárstvo, avšak pokiaľ ríša svoje zákonodárne právo neuplatní, môžu si jednotlivé zeme samé dávať zákony a vyplňať rámec daný zákonami ríšskymi. (Čl. 12. ríš. úst.) Z tejto možnosti vyvodzujú zemské vlády právo udržiavania stykov s Apoštolskou Stolicou ako aj právo smluvného upravovania týchto vzťahov vo forme konkordátov. Tak vidí aj vláda pruská podobne ako svojho času vláda bavorská v konkordáte štátnu smluvu (Staatsvertrag), ktorá sa schválením zemského snemu stáva štátne záväzným zákonom. Dôsledne teda predložila ňou sjednanú

dohodu s Kuriou, v smysle odst. 1. čl. 29. pruskej ústavy, zemskému snemu cieľom prejednávania a schválenia.

Z hľadiska záujmov na vonok jednotného štátu, akým chce byť aj ríša Nemecká, je povážlivé, že po formálnej stránke neprislúcha ríši právo prezkúmania resp. schvalovania zemských konkordátov. Odst. 2. článku 78. ríšskej ústavy sice vyhradzuje ríši právo prejavenia súhlasu k smluvám jednotlivých zemí s cudzími štátmi, avšak podľa mienky prevážnej čiastky literatury štátneprávnej nemôže byť aplikovaný na konkordáty. Ničmenej je pravdou, že jak konkordát bavorský z r. 1924, tak aj teraz konkordát pruský bol predložený ríšskej vláde a v oboch prípadoch prehlásil predseda tejto, že vláda nečiní na základe ríšskej ústavy žiadnych námietok proti uzavretiu konkordátu. Pre význam a povahu tohoto prehlásenia je však rozhodujúca tá okolnosť, že sa stalo ešte pred prijatím spomenutých dohôd v zemskom sneme a že (podľa čl. 12. a 15. ríš. ústavy) ríšskej vláde nenáleží právo zásahu do parlamentárneho prejednávania konkordátov. Následkom toho nemôže byť spomenutému prehláseniu ríšskeho kancliaru pripisovaný význam štátoprávny v smysle čl. 15. ríš. ústavy a treba v ňom vidieť len prejav dosahu politického.

Silnejšie postavenie má ríša pri rozhodovaní otázky materielnej právoplatnosti jednotlivých ustanovení konkordátu, ktorý sa po prijatí v zemskom sneme stáva zemským zákonom. Tu dochádza plnej platnosti zásada čl. 13. ríš. ústavy: »Reichsrecht bricht Landrecht«. Ustanovenia konkordátu sú dôsledkom toho nullitné, pokiaľ odporujú právu ríše. Každý sudca má právo i povinnosť zúčastniť sa, či je ustanovenie konkordátu, ktoré má aplikovať slučiteľné s právnym poriadkom ríše. Súdcovské rozhodnutie sa však vzťahuje len na ten — ktorý konkrétny prípad a nemá účinku na celkovú platnosť dotyčného predpisu; je teda len nepriamou zárukou zachovania primátu právneho poriadku ríšskeho. Okrem toho pamätá odst. 2. čl. 13. — v prípade, že vzniknú pochybnosti, alebo rozpory ohľadne otázky, či je právny predpis zemský (konkordátu) slučiteľný s právom ríšskym — aj na priamú kontrolu ríše. Takéto pochybnosti rozhodovať je príslušný ríšsky súd (Reichsgericht) na požiadanie príslušných predstaviteľov centrálnej správy ríšskej alebo zemskej. Jeho rozhodnutie je smerodajné pre platnosť, alebo neplatnosť konkrétneho ustanovenia resp. i celého zákona zemského (konkordátu). Doteraz nedošlo ani k jednému rozhodnutiu ríšskeho súdu v otázke platnosti ustanovení konkordátnych. R. 1925 bola sice vznesená v ríšskom sneme interpelácia požadujúca, aby ríšsky minister vnútra požiadal ríšsky súd o rozhodnutie v otázke platnosti konkordátu bavorského, avšak bola zamietnutá a spomenuté ministerstvo odoprelo použiť práva na vyžiadanie rozhodnutia ríšskeho súdu s tým odôvodnením, že konkordát bavorský neodporuje ríšskej ústave a že ani pochybnosti niet v tejto otázke. Toto stanovisko však nie je nezmeniteľné a vyžiadanie rozhodnutia ríšskeho súdu je, jak ohľadne kon-

konkordátu bavorského, tak aj ohľadne pruského mysliteľné a prípustné. Menovite pri eventuelnej zmene vládneho režimu v prospech konkordátu nepriateľských strán sa stane táto možnosť aktuálnou. To predvída aj Kuria a preto naďalej usiluje o uzavretie konkordátu ríšského, ktorý by mal pevnejšiu povahu zákonov ríšských.

Z uvedeného vysvitá, že konkordát pruský je z hľadiska vnútorného právneho poriadku ríše formálne správnym a materiálne platným zákonom zemským. Aká je jeho povaha z hľadiska práva medzinárodného? Terajší pomer cirkve a štátu i právne presvedčenie kontrahentov nasvedčuje zrejme povahe smluvnej. Spornou je však otázka, či je konkordát riadnou medzinárodnou, alebo len kvasimedzinárodnou smluvou. Medzinárodné právo, ktoré by nám mohlo byť smerodajným, nemá doteraz dokonale ustálených a obecných platných noriem pre autoritatívne rozhodnutie tejto otázky. Zostáva preto rozhodujúcou okolnosť, či štát uznáva koordináciu cirkve a štátu resp. či sa štát zrieka svojej suverenity pripustením platnosti práva cirkevného popri právu štátnom. Vôľa štátu má tu význam konstitutívny, všimnime si teda, k čomu smerovala vôľa štátu Pruského. Vláda pruská prehlásila pri parlamentárnom prejednávaní dohody s Apoštolskou Stolicou, že smluvu uzaviera s pápežom, ako s predstaviteľom katolickej cirkve a nie ako s hlavou obnoveného cirkevného štátu. Tým je z autentického prameňa vylúčená možnosť vyvodzovania plnej subjektivity pápežovej z titulu svetského suverena. Ničmenej forma dohody, jej obsah i účinnosť nasvedčuje tomu, že štát ňou uznáva koordináciu cirkve reprezentovanej jej »duchovným suverenom« — pápežom a teda uznáva i jeho medzinárodnú subjektivitu. Zbýva ešte otázka: je samo Prusko suverenným štátom a plnoprávnym subjektom práva medzinárodného? Ríšska i zemská ústava nám odpovie rozhodným záporom. Veď »centralistickí« vykládači ústavy nepriznávajú jednotlivým zemiam — »nedielnym to súčiastkam jednotnej ríše« — ani neúplnej štátnosti. Pri najmenšom však dôvodné pochybnosti vznikajú ohľadne otázky plnej, medzinárodne-právnej subjektivity nemeckých »dielčích štátov«. Po uvážení všetkých uvedených okolností zdá sa najsprávnejším: považovať konkordát pruský — ktorý čo do formy, obsahu i účinnosti vykazuje značnú podobnosť s medzinárodnými smluvami, avšak vzhľadom na neúplnú resp. spornú subjektivitu kontrahentov nemôže byť zaradený do kategórie riadnych medzinárodných smluv, — za kvasimedzinárodnú smluvu.

*

Hodnotíme-li napokon konkordát pruský ako celok, vysvitne zrejme jeho zásadná, účelová shoda s ostatnými poválečnými konkordátmi. U všetkých ide o revíziu štátnych práv a o ich srovnávanie s »novými pomerami«. Kým štátu ide hlavne o úpravu smiešaných otázok cirkevne-politických, zatiaľ ide Kurii

predovšetkým o smluvné (dvojstranné) zabezpečenie práv a slobod cirkevných, ktorých deklarovanie v Codexu I. C. zostane iba postulátom, jestli ich štát pre svoje územie ako záväzné neuzná. Konečný účel a základné motívy sú teda všade rovnaké; ničmenej ohľady na miestne pomery a ťažkosti spojené s presadením konkordátu v štáte so silnou väčšinou protestantskou viedly k otupeniu oštria, alebo aj k úplnému pomnutiu daktorých, inde dosiahnutých požiadavkov cirkevných.

Význam dosiahnutia dohody je pre štát i cirkev nesporne veľký. Konkordátom dostáva pomer cirkve a štátu jasný a určitý právny základ, novo sa upravuje ohraničenie diecéz, obsadzovanie cirkevných úradov, vzdelanie kňazského dorastu a prispievanie štátu na správu biskupstiev a diecéznych ústavov atď. Na všetkých týchto zmenách mala však cirkev pri najmenšom taký záujem ako štát. Nad to znaznamenáva Kuria nesporný zisk prestyžny. Práva a slobody, dané cirkvi ústavou, sú jej teraz zaručené medzinárodnou smluvou. Konkordát pruský znamená silnejšiu koncentráciu katolíckej cirkve i v Nemecku, zvyšuje voľnosť pohybu a posiluje akčnú silu nemeckého katolicizmu. Prispje rovnako i k odstráneniu štátu škodlivých treníc s inými cirkvami a k zvýšeniu žiadúcej tolerancie náboženskej?

Postavení obhájce podle osnovy československého a polského trestního řádu se zřetelem k jeho historickému vývoji.

Erich Olšar (Brno).*)

Nejvlastnějším zájmem obviněného jest hájiti se proti obvinění naň vznesenému, jakož i proti všem opatřením a rozhodnutím trestního soudu na újmu jeho učiněným; k obraně jeho přispívá též procesní norma (§ 3 tr. ř.) ukládající soudu a všem úřadům působícím v řízení trestním povinnost, aby se stejnou bedlivostí přihlížely jak k okolnostem obviněnému přitěžujícím tak i k okolnostem k obraně jeho sloužícím a aby obviněného i tam, kde to výslovně předepsáno není, o jeho právech poučily (tak zv. hájení materiální). Avšak právě a plně platnosti dochází obrana obviněného, zřízená-li proň zvláštní orgán, jenž výhradně jest povolán k funkcím obhajovacím v trestním procesu a k ochraně obviněného, a za tím účelem jest nadán zvláštními procesními právy. Jest to obhájce, který jako orgán trestního procesu přivádí ku platnosti skutečnosti, průvody a právní vývody za účelem obrany nebo zmír-

*) Předneseno v semináři prof. dra. Jaroslava Kallaba.